

Študijná príručka: Stredoveké mestá a baníctvo v Uhorsku

Táto príručka je navrhnutá na preverenie a prehĺbenie vašich vedomostí o spoločenskom a hospodárskom živote v Uhorsku v stredoveku, s osobitným zameraním na obdobie vlády Anjouovcov, rozvoj miest, baníctva a formovanie meštianstva.

Kvíz: Overte si svoje vedomosti

Odpovedzte na nasledujúce otázky v rozsahu 2-3 viet na základe poskytnutých materiálov.

1. Popíšte sociálne rozvrstvenie mestskej spoločnosti v stredoveku.
2. Aké kľúčové hospodárske reformy zaviedol kráľ Karol Róbert z Anjou?
3. Ako bol volený richtár v Trnave podľa privilégia z roku 1238 a akú úlohu mal v tomto procese kráľ?
4. Čo bolo hlavným obsahom a významom listiny *Privilegium pro Slavis* vydanej Ľudovítom I. Veľkým v roku 1381?
5. Vymenujte aspoň tri významné banské lokality v Uhorsku počas vlády Anjouovcov a špecifikujte, aké kovy sa v nich ťažili.
6. Aká bola úloha a zloženie turzovsko-fuggerovskej spoločnosti?
7. Ktoré mesto na Slovensku ako prvé začalo používať mestský erb a čo tento erb symbolizoval?
8. Ako sa formoval a presadzoval štvrtý stav – meštianstvo – v politickom živote Uhorska v 14. storočí?
9. Aké mocenské spojenie vzniklo za vlády Ľudovíta I. Veľkého a aký bol jeho geografický rozsah?
10. Akú základnú výsadu mali banské mestá a akú daň boli povinné odvádzať kráľovi?

Kľúč správnych odpovedí

1. Mestská spoločnosť bola hierarchicky rozvrstvená. Na vrchole stál bohatý **patriciát**, pod ním boli **stredne zámožní mešt'ania** (obchodníci, remeselníci) a **vzdelanci**. Na najnižšej úrovni sa nachádzala **mestská chudoba**, ktorú tvorili sluhovia, slúžky a námezdní robotníci. Prechod medzi vrstvami nebol veľmi častý.
2. Karol Róbert z Anjou zaviedol významnú peňažnú reformu. Dal v Kremnici raziť nové mince – strieborné **groše** a zlaté **florény**. Tieto mince sa vďaka svojej vysokej rýdzosti a stabilnej hmotnosti stali jedným z najžiadanejších platidiel v strednej Európe.
3. Richtára v Trnave si volili mešt'ania spoločne, alebo ich väčšia a zámožnejšia časť. Zvoleného richtára však musel následne potvrdiť kráľ. Kráľovská moc mala tiež právo odvolať richtára z úradu, ak sa ukázal ako nespôsobilý.
4. *Privilegium pro Slavis* riešilo národnostný spor v Žiline medzi početnejšími slovenskými mešt'anami a dominantnými nemeckými mešt'anami. Kráľ Ľudovít I. rozhodol, že v mestskej rade bude zavedené rovnaké (paritné) zastúpenie Slovákov a Nemcov, čím vyhovel sťažnosti Slovákov.
5. Medzi významné lokality patrili Banská Štiavnica a Kremnica (ťažba zlata a strieborných rúd), Banská Bystrica (ťažba medi) a spišský región, napríklad Gelnica a Smolník (ťažba medi a striebra) alebo okolie Spišskej Novej Vsi (ťažba železnej rudy).
6. Turzovsko-fuggerovská spoločnosť bola najväčším a najmodernejším banským podnikom na ťažbu a spracovanie medi v 15. až 16. storočí. Založil ju uhorský šľachtický rod Turzovcov a nemeckí mešt'ania z Augsburgu, Fuggerovci, čo predstavuje príklad spolupráce medzi domácimi a zahraničnými podnikateľmi.

7. Banská Štiavnica ako prvá na Slovensku začala používať mestský erb, ktorý sa zachoval na pečati z roku 1275. Erb znázorňuje mestské opevnenie a banícke nástroje, ktoré symbolizujú baníctvo ako hlavný zdroj bohatstva mesta.

8. Meštianstvo sa ako štvrtý stav sformovalo v 14. storočí a jeho príslušníci sa uplatnili najmä v remeselnej výrobe a obchode. Vďaka osobnej slobode sa snažili presadiť aj politicky, čoho výsledkom bolo získanie zastúpenia zástupcov slobodných kráľovských a banských miest v uhorskom sneme.

9. V roku 1370 sa Uhorsko za vlády Ľudovíta I. Veľkého spojilo s Poľskom do jedného súštitia. Toto spojenie vytvorilo rozsiahlu ríšu, ktorá siahala od Baltského mora na severe až po Jadranské more na juhu.

10. Základnou výsadou banských miest bolo právo slobodne vyhľadávať, ťažiť a spracúvať rudné bohatstvo nachádzajúce sa v zemi. Z vyťaženej rudy boli tieto mestá povinné odvádzať kráľovi špeciálnu **banskú daň**.

Otázky na esej

1. Analyzujte spoločenskú štruktúru stredovekého mesta. Porovnajte práva a možnosti mešťanov so životom poddanského obyvateľstva na vidieku.

2. Podrobne opíšte hospodársky význam baníctva pre Uhorské kráľovstvo v období vlády Anjouovcov. Zamerajte sa na kľúčové banské regióny, ťažené suroviny a súvisiacu peňažnú reformu Karola Róberta.

3. Vysvetlite príčiny, priebeh a riešenie národnostného sporu medzi Slovákmi a Nemcami v Žiline, ktorý viedol k vydaniu *Privilegium pro Slavis*. Zhodnoťte význam tohto dokumentu v kontexte stredovekej mestskej politiky.

4. Charakterizujte postavenie a výsady slobodných kráľovských a banských miest v Uhorsku. Uveďte, ako tieto privilégia ovplyvnili ich hospodársky a politický rozvoj.

5. Na príklade turzovsko-fuggerovskej spoločnosti popíšte formy medzinárodnej podnikateľskej spolupráce v stredovekom baníctve. Zamerajte sa na jej zloženie, ciele a majetkové prepojenie.

Slovník kľúčových pojmov

Pojem	Definícia
Anjouovci	Dynastia, ktorá vládla v Uhorsku v 14. storočí (napr. Karol Róbert, Ľudovít I. Veľký). Ich vláda je spojená s hospodárskym rozkvetom, najmä v oblasti baníctva a mincovníctva.
Banská komora	Kráľovský banský úrad, na ktorého čele stál komorský gróf. Dohliadal na chod kráľovských baní, vykupoval rudu od ťažiarov a vyberal pre kráľa banskú daň.
Florén	Zlatá minca razená v Kremnici za vlády Karola Róberta. Spolu s grošom bola súčasťou jeho peňažnej reformy a patrila k najhodnotnejším platidlám v strednej Európe.

Groš	Strieborná minca razená v Kremnici za vlády Karola Róberta.
Mešťanstvo	Štvrtý spoločenský stav, ktorý sa sformoval v 14. storočí. Jeho príslušníci (mešťania) boli osobne slobodní a pôsobili najmä v remesle a obchode.
Mestská chudoba	Najnižšia vrstva mestskej spoločnosti, ktorú tvorili slúžky, sluhovia a námezdní robotníci.
Patriciát	Najvyššia a najbohatšia vrstva mešťanov v stredovekom meste.
Privilégium	Výsada alebo osobitné právo udelené panovníkom mestu, skupine osôb alebo jednotlivcovi.
Privilegium pro Slavis	(Výsada pre Slovákov) Listina vydaná kráľom Ľudovítom I. v roku 1381, ktorá zaručovala rovnaké zastúpenie Slovákov a Nemcov v mestskej rade v Žiline.
Prísazný	Člen mestskej rady, ktorý zložil prísahu.
Richtár	Predstavitel' mestskej samosprávy, volený mešťanmi. Mal súdnu právomoc v civilných aj hrdeľných sporoch.
Turzovsko-fuggerovská spoločnosť	Najväčší a najmodernejší banský podnik na ťažbu a spracovanie medi v 15.–16. storočí, založený uhorským rodom Turzovcov a nemeckými podnikateľmi Fuggerovcami.